

De concentratie van de economie in dienst van een duurzame wereld?

Commentaar bij de bijdrage van Saskia Sassen

Dries Lesage

*Op het colloquium over ecologische economie op 24 februari 2007 in Brussel gaf de sociologe Saskia Sassen (Universiteit van Chicago) een lezing over mondialisering, macht en ecologische duurzaamheid. Zelf gaf ze aan dat haar ideeën terzake nog 'in opbouw' zijn. Ze beschouwt haar werk als 'de voorhoede van het onderzoek naar globalisering'. Het is voor ons dan ook niet eenvoudig om haar lezing klaar en duidelijk te resumeren. Gelukkig verscheen in 2005 in *Journal of International Affairs* een artikel van haar over deze problematiek met de titel 'Ecology of Global Economic Power: Changing Investment Practices to Promote Environmental Sustainability', dat iets meer helderheid schept. Toch blijft haar verhaal erg abstract, worden er weinig concrete voorbeelden gegeven, en is het betoog moeilijk aan de realiteit te toetsen. Desondanks bevat het enkele uitdagende en stimulerende gedachten.*

Om het denken van Saskia Sassen te kunnen plaatsen is het vooreerst belangrijk om te weten dat zij zich inschrijft in enkele intellectuele tradities. Ten eerste aanvaardt zij het kader van de 'ecologische economie', het economische paradigma dat rekening houdt met ecologische, of beter, biofysische grenzen. Op een bepaald ogenblik zijn niet-hernieuwbare hulpbronnen op, en daar is uiteindelijk geen marktmechanisme tegen opgewassen. Hetzelfde geldt voor de capaciteit van de Aarde om vervuiling, waaronder CO₂-uitstoot, zonder ongelukken te absorberen. Sommige natuurwaarden zijn ook niet monetair te becijferen. De klassieke economen stappen nogal gemakkelijk over al deze feiten heen. Ecologische economie is echter niet het kernthema in Sassen's werk. Als sociale wetenschapper legt zij, ten tweede, een grote gevoeligheid en interesse aan de dag voor geografie in brede zin. De geografische reflex is voortdurend

aanwezig. Zij situeert sociale relaties en machtsverhoudingen op geografische schalen en niveaus. Schalen zijn als het ware de speelvelden van de sociale relaties: het gezin, de stad, de staat, de wereld, enzovoort. Niveaus betreffen eerder hiërarchisch onderscheiden bestuursniveaus, die uiteraard ten dele met de schalen overlappen. Schalen komen ook niet zomaar uit een atlas of uit de hemel gevallen; zij zijn mensenwerk, sociaal geconstrueerd, en schalen bevinden zich in voortdurende dynamiek. Op dit uitgangspunt is ook het werk van kritische geografen als Erik Swyngedouw (Manchester) gebaseerd. Sassen bekijkt de wisselwerking

"Indien de wereldsteden in het project van ecologische duurzaamheid kunnen worden ingeschakeld, is een groot stuk van het globale probleem onder controle."

tussen schalen; hoe verhouden bijvoorbeeld de mondialisering, de staat en de stad zich tot elkaar.

Concentratie via wereldsteden en het grootkapitaal

De moderne economie zit ogenschijnlijk erg complex in elkaar. Miljarden consumenten kopen bij een fijnmazig net van miljoenen producenten en handelaars, verspreid over alle uithoeken van de wereld. Zo bekeken lijkt het idee van mondiaal beheer utopisch. Er zijn zoveel actoren, zoveel processen, zoveel relaties en zoveel locaties die aan dat beheer onderworpen zouden moeten worden. Nog los van de kolossale moeilijkheid om internationale politieke consensus te bereiken, moet de vraag gesteld worden of het überhaupt mogelijk is zo'n complexe wereldeconomie op basis van gemeenschappelijke afspraken te beheren. Maar op het tweede gezicht, zo argumenteert Sassen, hoeft de complexiteit niet overroepen te worden. Het economische wereldgebeuren wordt grotendeels aangestuurd door een veertigtal 'wereldsteden'. Dit zijn de knooppunten van de wereldeconomie. In deze steden zit dus erg veel strategische macht geconcentreerd. Het platteland hangt ook meer en meer van de steden af; de steden bepalen in grote mate wat het platteland bijvoorbeeld produceert. De wereldsteden vormen op hun beurt een wereldwijd netwerk.

Het is dit netwerk dat de wereldeconomie en de mondialisering vormgeeft. Ook bij andere auteurs wordt bijvoorbeeld gewezen op de concentratie van de financiële markten in New York, Londen, Frankfurt, Tokio en hooguit een paar andere steden. Het grootste deel van het financiële verkeer verloopt via banken, beurzen en andere financiële instellingen in deze steden. Ook de gebruikte informatie- en communicatietechnologie is geconcentreerd. De financiële transacties verlopen via een beperkt aantal computersystemen, waarvan SWIFT, met Brussel als hoofdkwartier, het belangrijkste voorbeeld is. Deze stedelijke netwerken vertegenwoordigen volgens Sassen de dimensie van de 'groothandel' in de economie: de grote transacties en de grote beslissingen die eraan ten grondslag liggen. De 'kleinhandel' is geografisch gezien veel meer verspreid en onoverzichtelijk.

Analoog aan de steden ziet Sassen een concentratie van economische macht in een beperkt aantal multinationale ondernemingen. Deze ondernemingen vormen de knooppunten van wereldwijde productie- en consumptieprocessen. Bovendien zijn de strategische beslissingscentra van deze multinationals vooral in de Noord-Atlantische zone gelokaliseerd. Deze grote bedrijven zijn in grote mate verantwoordelijk voor de milieuproblemen. Ook lokaliseren zij meer en meer vervuilende activiteiten in het Zuiden.

Strategieën om de 'macht van de macht' te gebruiken

Sassen stelt dat de mondiale ecologische problemen deels met de wereldsteden samenhangen. Het is een feit dat luchtvervuiling, afval, overconsumptie, enzovoort, vooral uit de steden voortvloeien, waarbij de steden uiteraard ook het milieu buiten de steden onder druk zetten. Maar tegelijkertijd biedt het wezen van de stad kansen om ecologische problemen beter te beheersen, zelfs rekening houdend met de grenzen die de ecologische economie stelt. Het is geen nieuw idee dat steden dankzij hun mogelijkheden tot efficiëntie en schaalvoordelen, maar ook snelle mobilisering en

sensibilisering van mensen, heel veel kansen bieden tot meer ecologische levensstijlen. Indien de wereldsteden in het project van ecologische duurzaamheid kunnen worden ingeschakeld, is een groot stuk van het globale probleem onder controle. Sassen is echter niet erg concreet over hoe de ecologische beweging de nodige macht en invloed over de steden in handen kan krijgen. Wel hecht ze nog veel belang aan de resterende macht van de staat. Hoewel de soevereiniteit van staten in de huidige wereldorde op velerlei manieren is uitgehold, blijft elke stad gelokaliseerd binnen het territorium van een staat. Politiek-juridisch hebben staten het laatste woord. Maar de politieke vraag over hoe en wanneer de staten zich zullen inschrijven in het project van ecologische duurzaamheid, wordt vooralsnog niet beantwoord. Sassen wijst er ook op dat de steden en staten onlosmakelijk verbonden zijn met andere schalen, zoals de gemondialiseerde economie. Steden en staten die zogezegd té milieuvriendelijk zijn, kunnen door de internationale concurrentie worden afgestraft door andere die de ecologische waarden aan hun laars lappen. Daarom zijn internationale akkoorden onontbeerlijk om een effen speelveld te creëren.

Een soortgelijke argumentatie gaat op voor het grootkapitaal, geconcentreerd in enkele megabedrijven en beslissingscentra. Hun enorme middelen, die nu vaak worden ingezet voor destructieve activiteiten, zouden even goed gemobiliseerd kunnen worden voor meer duurzaamheid. De concentratie zorgt in het algemeen voor een potentieel gemakkelijker controle en regulering. De concentratie gaat immers gepaard met een wereldwijde homogenisering van beheerspraktijken (bijv. boekhouding, financiering, enz.). Een economisch weefsel dat mondiaal veel meer gedecentraliseerd is, valt veel moeilijker te beheren.

“De concentratie van het grootkapitaal in gemondialiseerde netwerken zorgt in het algemeen voor een potentieel gemakkelijker controle en regulering.”

Bij de discussie over de Tobintaks komt dit punt eveneens naar boven. De tegenstanders wijzen onder meer op de vermeende technische onhaalbaarheid en de mogelijkheden van delocalisering van financiële activiteit naar oorden waar de Tobintaks niet geheven wordt. De voorstanders wijzen echter op het cruciale belang van een beperkt aantal netwerken en informaticasystemen tussen de grote banken en de centrale banken, zoals SWIFT, waarbij de overheid relatief gemakkelijk alle ‘groothandelsstromen’ van de belangrijkste munten kan volgen, ook wanneer dollars of euro’s op ‘kleinhandelniveau’ buiten het ‘Tobin-gebied’ verhandeld zouden worden. Bijna de hele ‘groothandel’ van de relevante munten vindt immers plaats in en tussen de belangrijkste financiële centra van de wereld. Maar ook hier blijft de vraag wie macht over deze centra kan verwerven, en hoe die macht met het oog op ecologische duurzaamheid uitgeoefend wordt.

Besluit

Zoals gezegd missen deze denkoefeningen van Saskia Sassen nog een meer concrete vertaling. Ook de vraag naar politieke machtsopbouw van de tegenbeweging wordt in principe niet behandeld. Het idee van de mogelijkheid om de ‘macht van de macht’ te gebruiken is evenwel erg bruikbaar, ook al is het niet volkomen nieuw. Maatschappelijke discussies over een andere en betere wereld stranden wel eens op het punt van technische haalbaarheid. De centralisatie van menselijke en economische activiteit, weliswaar via knooppunten in gemondialiseerde netwerken, biedt evenwel

perspectieven voor de beheersbaarheid van de wereld, ook in een wereld waarin de slagkracht van de klassieke staten enigszins is aangetast. Samen kunnen deze staten evenwel internationale akkoorden sluiten, en op die manier als democratische organen macht herwinnen. Internationale akkoorden zijn eigenlijk een vorm van politiek herschaling, om geïnternationaliseerde en gemonialiseerde processen onder controle te krijgen. Deze akkoorden kunnen dan op een relatief efficiënte manier, mede via de wereldsteden en het geconcentreerde grootkapitaal, toegepast worden. Niettemin hopen we van deze boeiende auteur de komende tijd nieuwe teksten te kunnen lezen, met meer concrete en empirische analyses over de relatie tussen mondialisering, machtsconcentratie en wat dit betekent voor ecologische duurzaamheid.

Referenties

Saskia Sassen,

- 'Ecology of Global Economic Power: Changing Investment Practices to Promote Environmental Sustainability'. *Journal of International Affairs*, 58, 2005, 2, pp.11-33.
- Presentatie op Colloquium Ecologische Economie aan VUB op 24/2/2007.

ZOMERWEEK AARDEWERK

WEG VAN DE NATUUR

*Over natuurbeschouwing en natuurbeleving
met Eef Arnolds*

van 2 tot en met 7 juli 2007
in 'La Bavière' in Chassepierre

In 2000 verscheen *Weg van de Natuur. Leidraad voor natuurbeleving en natuurbeschouwing* van Eef Arnolds. De titel kan op verschillende manieren geduid worden: als de steeds groeiende vervreemding tussen mens en natuur, de levensweg die we desondanks in harmonie met de natuur kunnen bewandelen en als liefde voor de natuur, wèg zijn van de natuur. De onderwerpen van dit boek zullen de rode draad vormen tijdens deze zomerweek.

Verdere informatie: www.aardewerk.be